

УДК 911.3:502.7

Новикова В.І.

кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму й готельно-ресторанної справи
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ РОЗМІЩЕННЯ В РЕКРЕАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкривається суть поняття «засоби розміщення», схарактеризована кожна група з їхньої класифікації: готелі й аналогічні заклади, спеціалізовані заклади, інші колективні й індивідуальні засоби розміщення. Визначено місце засобів розміщення серед видів інфраструктури рекреації та проаналізовано використання окремих їхніх складових у рекреаційній діяльності. Виявлені можливості залучення засобів розміщення в якості рекреаційних ресурсів.

Ключові слова: засоби розміщення, інфраструктура рекреаційної діяльності, санаторно-курортні (оздоровчі) заклади, туристські пасажирські транспортні засоби зі спальними місцями, колективні засоби розміщення туристського спрямування, рекреаційні ресурси.

В статті раскрыта суть понятия «средства размещения», охарактеризована каждая группа из их классификации: гостиницы и аналогичные заведения, специализированные заведения, другие коллективные и индивидуальные средства размещения. Определено место средств размещения среди видов инфраструктуры рекреации и проанализировано использование отдельных их составляющих в рекреационной деятельности. Выявлены возможности привлечения средств размещения в качестве рекреационных ресурсов.

Ключевые слова: средства размещения, инфраструктура рекреационной деятельности, санаторно-курортные (оздоровительные) учреждения, туристские пассажирские транспортные средства со спальными местами, коллективные средства размещения туристской направленности, рекреационные ресурсы.

Novykova V.I. The use of accommodation facilities in recreation activity

It is considered the essence of "accommodation facilities" concept. Each group of accommodation facilities is described; they are hotels and similar institutions, specialized institutions, other collective and individual accommodation facilities. The place of accommodation facilities among the kinds of recreation infrastructure is defined and the use of certain their components in recreational activity is analysed. The possibilities of accommodation facilities use as recreation resources are shown.

Key words: accommodation facilities, infrastructure of recreation activity, sanatoria and health resorts, tourist passenger transport vehicles with sleeping berths, collective tourist accommodation facilities, recreation resources.

Постановка проблеми. Серед складових рекреаційної діяльності важливе місце займають засоби розміщення. Ця стаття присвячена питанням їх поділу на групи та можливостям їхнього використання в якості інфраструктури рекреаційної діяльності та рекреаційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує чимало публікацій, у яких у контексті вивчення рекреації (туризму) йдеться і про її інфраструктуру. Зокрема, це роботи таких науковців, як О.О. Бейдик, М.Б. Біржаков, В.Г. Герасименко, В.Г. Гуляев, О.О. Любіцева,

М.П. Мальська, К.О. Міхуринська, В.С. Сенін, І.В. Смаль, Т.Г. Сокол, Н.Б. Черних, Н.В. Чорненька, К.А. Шиян, І.М. Яковенко та ін. Але окремо питання інфраструктурної складової рекреаційної діяльності, зокрема засобів розміщення, у вітчизняній науковій літературі опрацьовані недостатньо. Цю «прогалину» ми намагаємося заповнити низкою авторських статей, що стосуються інфраструктури рекреації [4–8].

Постановка завдання. Досягнення мети, що полягала у виявленні особливостей засобів розміщення як складової інфраструктурного

забезпечення рекреації та виду рекреаційних ресурсів, зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- розкрити суть поняття «засоби розміщення», схарактеризувати кожену групу з класифікації;

- виявити специфіку інфраструктури рекреаційної діяльності та визначити в ній місце засобів розміщення;

- з'ясувати, коли й як об'єкти для ночівлі туристів можуть використовуватися в якості рекреаційних ресурсів.

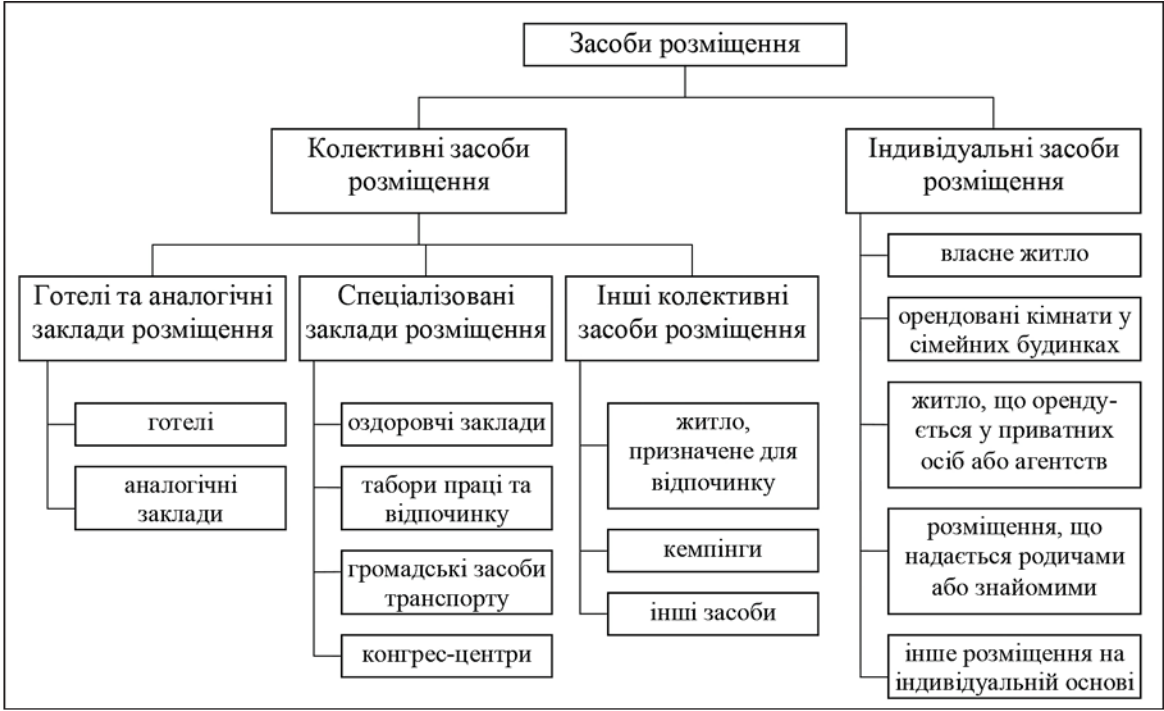

Рис. 1. Класифікація засобів розміщення (за рекомендаціями Всесвітньої туристської організації (ЮНВТО))

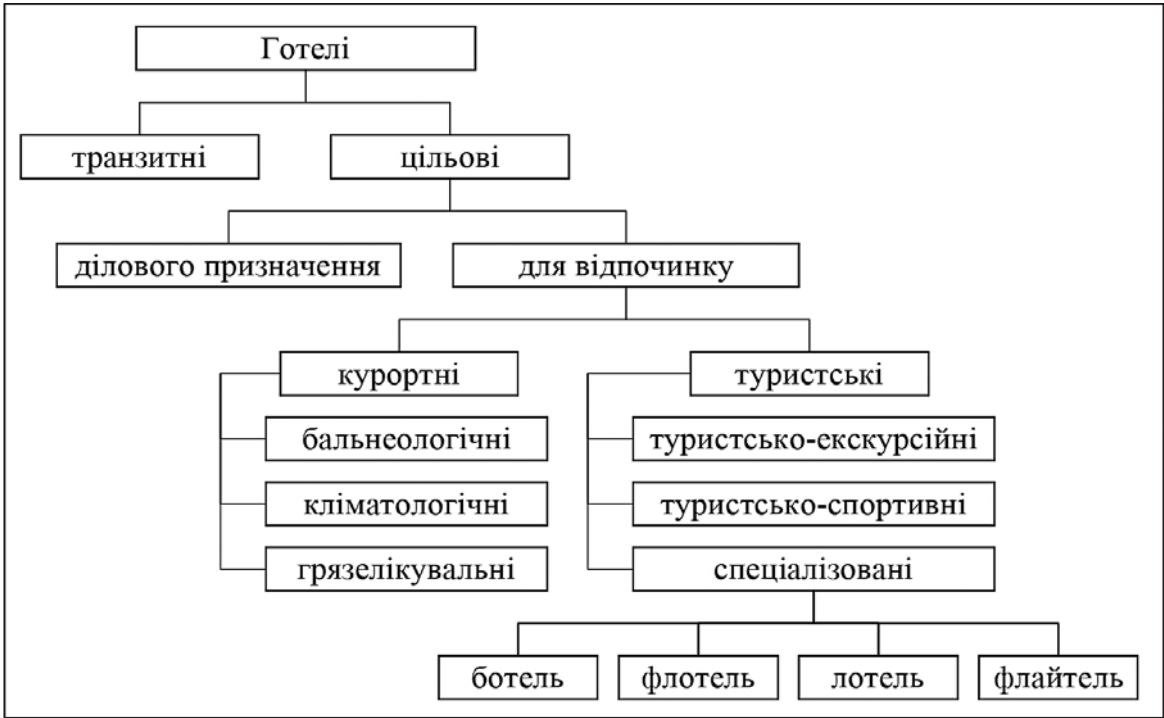

Рис. 2. Класифікація готелів за функціональним призначенням(за матеріалами [1, 2])

Виклад основного матеріалу дослідження. Засобами розміщення називають будь-які об'єкти, в яких епізодично або регулярно надається місце для ночівлі (зазвичай у приміщеннях). Вони поділяються на дві категорії – **колективні й індивідуальні** [1, 2] (рис. 1).

1. До **колективних засобів розміщення** належать: **1)** готелі й аналогічні заклади; **2)** спеціалізовані заклади; **3)** інші засоби розміщення.

1.1. *Готелі* (рис. 1) відрізняються від інших засобів розміщення тим, що вони є добротними будівлями, обов'язково складаються з номерів, кількість яких перевищує певний мінімум (в Україні він становить 6 номерів), надають різноманітні готельні послуги, перелік яких не обмежується щоденним прибиранням номера

[1, 2]. Найбільшу групу серед всіх засобів розміщення становлять саме готелі, що розрізняються за багатьма ознаками, серед яких такі (табл. 1).

За функціональним призначенням готелі поділяють на: 1) транзитні, розташовані на залізничних, морських, річкових вокзалах, в аеропортах; 2) цільові (рис. 2).

Важливим показником класифікації готелів є рівень комфорту. Проблеми розробки та введення єдиної міжнародної класифікації готелів належать до найбільш складних у туристській галузі. Розроблений 1972 р. проект такої класифікації не був схвалений національними членами Міжнародної готельної асоціації. Більшість країн визнали неможливість ство-

Таблиця 1

Класифікація готелів [4]

Класифікаційні ознаки готелів	Групи готелів
особливості управління	– відокремлені підприємства – готельні ланцюги
місце розташування	– розташовані в місті: – у центрі міста – близько до центру – у центрі житлових районів і мікрорайонів – на «порозі» (околицях) міста – за межами міста – розташовані на морському узбережжі – розміщені в горах
тривалість і режим роботи	– цілорічної дії – діють два сезони – діють один сезон
тривалість перебування гостей та умови використання	– кондомініум (спільне володіння нерухомістю) – таймшер (володіння нерухомістю в курортних місцях на правах кондомініуму з можливістю користуватися нею протягом років, але лише декілька днів, тижнів на рік) – для тривалого проживання (готелі квартирного типу) – для короткочасного перебування – для проведення конференцій
рівень цін на номери	– бюджетні (\$ 25–35) – економічні (\$ 35–55) – середні (\$ 55–95) – першокласні (\$ 95–195) – апартаментні (\$ 65–125) – фешенебельні (\$ 125–425)
режим харчування	– повний пансіон (триразове харчування) – тільки сніданок
забезпечення харчуванням	– сніданок у номерах або спеціальних приміщеннях – харчування в ресторані – харчування в ресторані, барі або кафе – харчування в ресторанах європейської та національної кухонь, барах, цілодобовий сервіс на поверхах
місткість номерного фонду	– малі (до 150 місць, не більше 100 номерів); – середні (150–400 місць, до 300 номерів); – великі (понад 400 місць, більше 300 номерів)

рення єдиної міжнародної системи класифікації готелів через неоднозначність підходів до оцінки якості обслуговування, несхожість кліматичних та інших умов.

Сьогодні в світі діють близько тридцяти різних національних систем класифікації готелів (система зірок від 1 до 5; система літер – А, В, С, D; система «корон», «ключів», «діамантів» тощо). За даними Міжнародної готельної асоціації, зараз офіційна система класифікації готелів прийнята тільки в 64 країнах світу, в 11 країнах вона знаходиться на стадії розробки, у 58 – готелі не мають єдиної класифікації. До останніх належать і такі країни масового туризму, як США, Великобританія, Японія. Однак попри всю різноманітність підходів до системи класифікації готелів, їх можна об'єднати у дві основні групи: «європейський тип» (в основу якого покладено французьку національну систему) та бальна оцінка, що ґрунтується на індійській національній системі. В

Україні зараз діє європейська система класифікації за зірками, яким відповідає певний рівень матеріально-технічної бази, рівень обслуговування тощо. Найвища категорія визначається у «5*****», найнижча – «1*» [2].

До аналогічних готельних закладів (рис. 1) входять пансіонати й умебльовані кімнати, туристські гуртожитки та інші засоби розміщення, які складаються з номерів і в яких надаються обмежені готельні послуги, включаючи щоденне прибирання номера.

1.2. У спеціалізованих закладах розміщення (рис. 1) надання місць для ночівлі є вторинним, а первинною є будь-яка інша спеціалізована функція: а) лікування й профілактика захворювань приїжджих із застосуванням таких природних чинників, як клімат, море, мінеральна вода, лікувальні грязі – в оздоровчих (санаторно-курортних) закладах; б) набуття трудових навичок і оздоровлення – у таборах праці й відпочинку; в) переміщення пасажирів –

Рис. 3. Види інфраструктури рекреаційної діяльності залежно від задіявання в рекреаційній та інших сферах життєдіяльності людини (В.І. Новикова, 2014 [7], з доповненнями)

у громадських засобах транспорту, де є спальні місця; г) організація конференцій, семінарів – у конгрес-центрах тощо [4].

1.3. Інші колективні засоби розміщення (рис. 1) включають: а) житло, призначене для відпочинку (комплекси будинків, приміщення квартирного типу, що здаються в оренду, бунгало); б) об'єкти кемпінгів, бухт для малих суден, де клієнтові надається ночівля й низка послуг (інформаційні, торгові, послуги з організації дозвілля); в) туристські, шкільні, студентські гуртожитки, будинки відпочинку для престарілих та подібні об'єкти соціальної значимості.

2. Індивідуальні засоби розміщення (рис. 1) розраховані на обмежену кількість місць для ночівлі. До них належать будинки, садиби, вілли, котеджі, дачі, квартири, кімнати, будь-які інші приміщення, розраховані на розміщення на ночівлю кількох осіб. Вони можуть бути орендовані за певну плату у приватних осіб та агентств або надаватися безкоштовно власниками житла, зокрема родичами і знайомими.

Використовуватися засоби розміщення в рекреаційній діяльності можуть: **1)** в якості **інфраструктури туризму** (ширше – інфраструктури рекреації); **2)** як **рекреаційні** (вужче – **туристські**) **ресурси для** здійснення різних видів туризму.

1. Засоби розміщення в рекреаційній діяльності застосовують як **інфраструктуру рекреації**, під якою розуміємо *сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати рекреаційну діяльність* [7]. Залежно від того, задіяна інфраструктура тільки в рекреаційній сфері чи ще й в інших сферах життєдіяльності суспільства, поділяємо її відповідно на спеціалізовану, соціальну та універсальну (рис. 3).

Універсальна інфраструктура, обслуговуючи виробничі й соціальні потреби суспільства, використовується в багатьох галузях господарства, у тому числі й у туризмі. Орієнтована на конкретні потреби людей соціальна інфраструктура – це ті об'єкти та підприємства, що полегшують їхнє життя та забезпечують комфортні умови існування. Спеціалізована ж інфраструктура рекреації (або рекреаційна інфраструктура), що за змістом може входити

до соціальної, універсальної або навіть до виробничої інфраструктур, має вузькогалузеву спеціалізацію – рекреаційну – та використовується виключно для здійснення рекреаційної діяльності, без застосування в інших сферах життєдіяльності суспільства.

Група «засоби розміщення» входить до складу соціальної інфраструктури (рис. 3), тому не всі її об'єкти використовуються для туризму, а ті, які залучаються до рекреаційної діяльності, можуть обслуговувати й інші соціальні інтереси та потреби суспільства. Спираючись на класифікацію засобів розміщення (рис. 1), проаналізуємо використання окремих їх складових у рекреаційній діяльності [6]:

1.1. Група *«готелі й аналогічні заклади»* найбільше та найчастіше використовується в туристській діяльності. Значну частину клієнтів готелів й аналогічних закладів становлять саме туристи. Заселяться у готельні підприємства можуть і люди, що працюють або навчаються в цьому населеному пункті, а постійне помешкання мають в іншому. Існують готелі не тільки короткочасного, а й тривалого проживання, тому ними користуються як помешканнями постійного проживання. Послуги готельних підприємств використовують офіційні особи, що прибувають у певну місцевість із конкретною місією, тимчасові переселенці, біженці тощо. Зважаючи на зазначене, зрозуміло, що клієнтами готелів й аналогічних закладів є не тільки рекреанти (насамперед туристи), а й інші категорії населення.

1.2.А. Група *«оздоровчих (санаторно-курортних) закладів»* серед засобів розміщення є єдиною, що повністю використовується тільки в рекреаційній діяльності. У них розміщуються на ночівлю туристи, що займаються лікувально-оздоровчим туризмом, або особи, що підтримують і укріплюють своє здоров'я, тобто люди, що належать до категорії рекреантів.

1.2.Б. Очевидно, що в *таборах праці та відпочинку* розміщуватися на ночівлю можуть не тільки люди, основною метою яких є рекреаційна діяльність, а й інші категорії населення, зокрема працівники переважно молодого віку.

1.2.В. Не весь громадський транспорт, основним завданням якого є переміщення пасажирів, можна віднести до спеціалізованих закладів розміщення. Це лише ті *транспортні*

засоби, де є спальні місця. Передусім до таких належать поїзди, морські та річкові судна. Серед цих громадських засобів транспорту з можливістю розміщення пасажирів на ночівлю виділяються види, що спеціалізуються на рекреаційній діяльності та в інших сферах життєдіяльності людини практично не використовуються: туристські поїзди та круїзні лайнери.

1.2.Г. У конгрес-центрах розміщуватися на ночівлю можуть не тільки люди, основною метою яких є діловий (передусім конгресний) туризм, а й інші категорії населення: підприємці, учасники певних зборів, бізнесмени, офіційні особи та ін., яким після проведення службових засідань потрібне місце для відпочинку.

1.3.А. Сама назва групи «житло, призначене для відпочинку» свідчить про його використання в рекреаційній діяльності, але без тих додаткових послуг, які є в готелях, та спеціалізованих функцій, притаманних другій групі колективних засобів розміщення. Наприклад,

бунгало, що належить до цієї групи, являє собою споруду з легких матеріалів із дахом, зазвичай без стін.

1.3.Б. Друга група інших колективних засобів розміщення зорієнтована на подорожуючих осіб, адже до неї входять **кемпінги** (літній табір для автотуристів (з палатками чи будинками легкого типу) з самообслуговуванням, розташований, як правило, в мальовничій місцевості [3]) і бухти для малих суден. Ці види об'єктів є місцем, в якому транспортний засіб (у першому випадку – автомобільний, зокрема кемпер, караван, ротель; у другому – водний, передусім яхта) може підключитися до комунікацій (електро-, водопостачання), а клієнт може отримати низку інформаційних, торгових, дозвіллевих послуг. Імовірно, що не всі, хто подорожує в такий спосіб автошляхами й водою, переслідує рекреаційні функції, хоча велика вірогідність пересування туристів саме з такою метою.

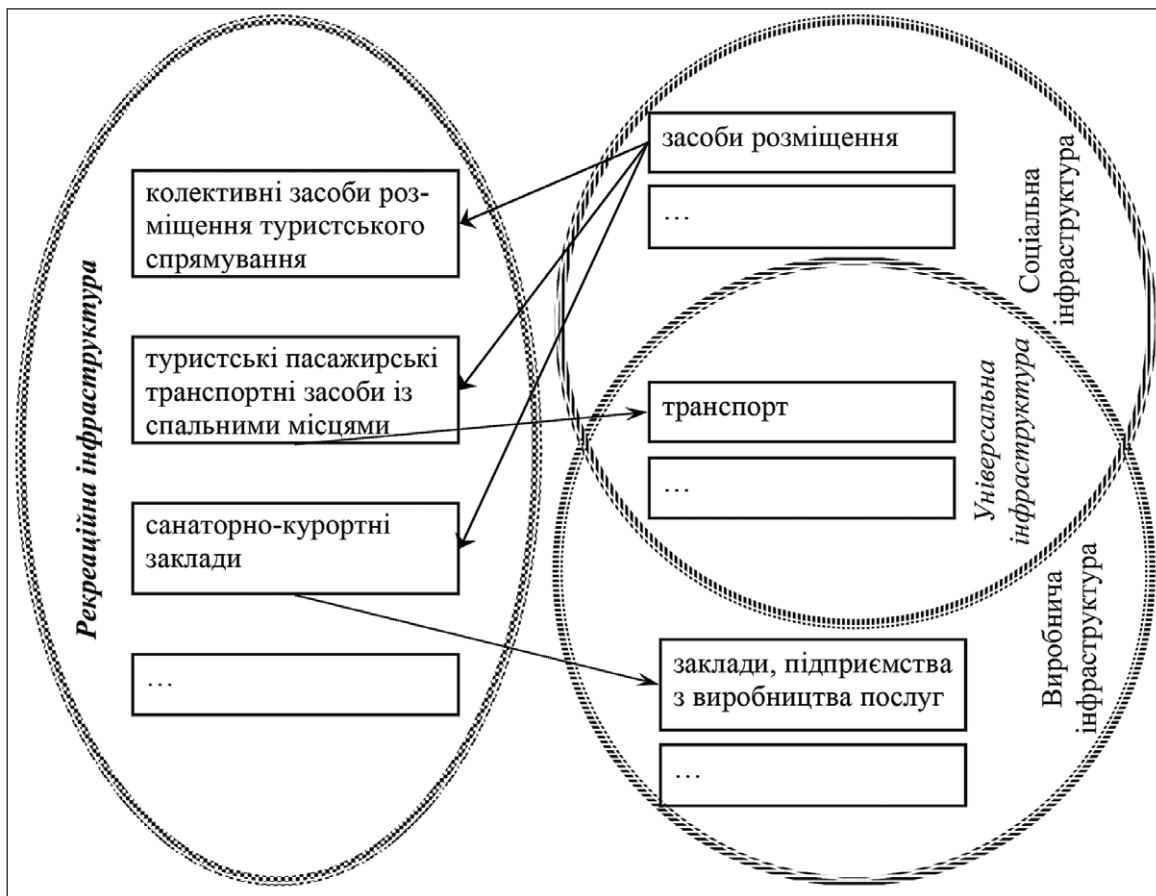

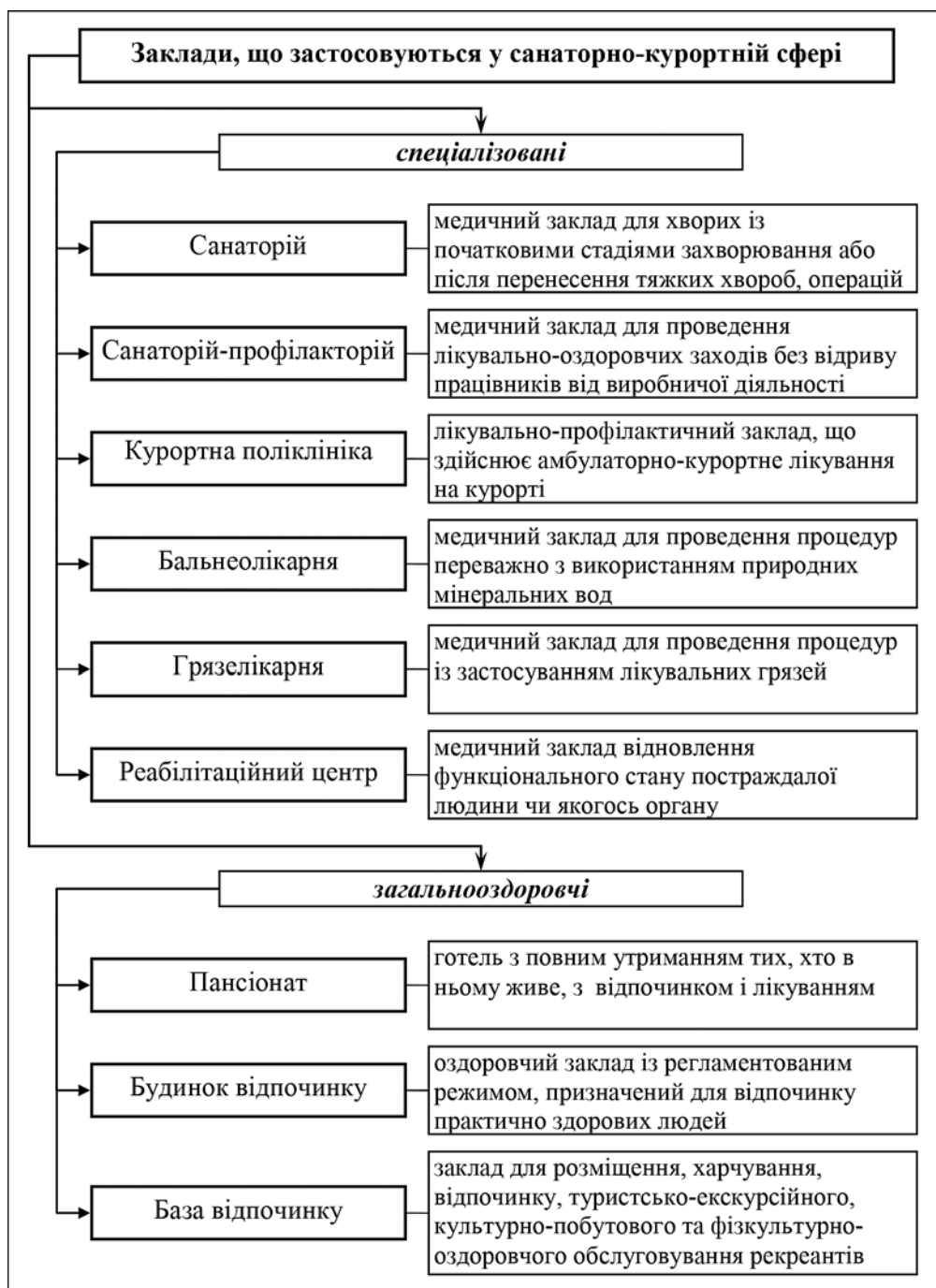
Рис. 4. Віднесення засобів розміщення до груп основних видів інфраструктури життєдіяльності суспільства (В.І. Новикова, 2015)

1.3.В. Із *третьої групи інших колективних засобів* розміщення для туризму використовуються тільки гуртожитки (студентські, шкільні, а найчастіше – туристські), натомість будинки відпочинку для престарілих та подібні об'єкти соціальної значимості фактично не залучаються.

2. Принцип використання в туристській сфері *індивідуальних засобів розміщення* подібний до групи «готелі й аналогічні заклади»:

більшість людей заселяється в них для здійснення туризму, хоча дехто має й інші цілі.

Група «засоби розміщення», входячи до складу соціальної інфраструктури (рис. 3), має **специфічні інфраструктурні об'єкти**, що використовуються тільки в рекреаційній сфері та належать до інших груп основних видів інфраструктури життєдіяльності суспільства (зокрема універсальної та виробничої інфраструктури) (рис. 4).

Рис. 5. Види закладів, які існують у санаторно-курортній сфері (В.І. Новикова, 2011) [8]

До специфічних об'єктів засобів розміщення рекреаційної інфраструктури належать такі групи: **1)** оздоровчі (санаторно-курортні) заклади; **2)** туристські пасажирські транспортні засоби зі спальними місцями; **3)** колективні засоби розміщення туристського спрямування.

1. Санаторно-курортні заклади пропонуємо поділяти на спеціалізовані (санаторій, санаторій-профілакторій, курортна поліклініка, бальнеолікарня, грязелікарня, реабілітаційний центр), в яких функція санаторно-курортного лікування, профілактики та оздоровлення є первинною й основною, та загальнооздоровчі (пансіонат, будинок відпочинку, база відпочинку), де ця функція – вторинна, неосновна [8] (рис. 5).

2. До групи «туристські пасажирські транспортні засоби зі спальними місцями» належать туристські поїзди, круїзні лайнери, спеціальні спальні автобуси та ін. Для ночівлі (з повноцінним відпочинком на спальних місцях) може використовуватися й автомобільний транспорт, зокрема такі його види: **1) ротель**, дім на колесах, автобудинки (motorhome) – автобус, обладнаний спальнею на кілька місць (від 3 до 6), телевізором, кухнею з плитою, холодильником, туалетом, іноді – ванною; **2) караван** – спеціальний автомобільний причеп, обладнаний під житлову кімнату з усіма зручностями, буксирується легковим автомобілем або тягачем; **3) кемпер** або бастай – навісний житловий вагончик або великий намет, що складається у навісному спеціальному кузові для легкового автомобіля – пікані; після доставки автомобілем у кемпінг знімається і встановлюється на підготовлений майданчик. Через невелику кількість місць для розміщення (зазвичай 2–6) такий автотранспорт належить не до колективних засобів розміщення, а до індивідуальних.

3. Група «колективні засоби розміщення туристського спрямування» представлена турбазами, наметовими таборами, туристськими хижками, турстоянками, що обслуговують туристські маршрути, будинками рибалок і мисливців, альпіністськими таборами тощо. Окрему групу засобів розміщення, що використовуються тільки в рекреаційній діяльності, можуть становити садиби сільського (зеленого) туризму.

2. Засоби розміщення можуть використовуватися в якості **рекреаційних ресурсів**, під якими розуміємо наявність або запас будь-яких складових (об'єкт, місце, явище, процес, захід, властивість тощо), при безпосередньому або опосередкованому споживанні (використанні) яких відбувається відтворення й розвиток фізичних, психічних, духовних та інтелектуальних сил людини [9].

Загалом рекреаційні ресурси сприймаються як щось цінне, заради чого люди подорожують в інші регіони, країни, на інші континенти. Бувають випадки, коли інфраструктурні об'єкти з матеріально-технічної бази, що допомагає здійснювати туризм, перетворюються на ресурс, привабливий для туристів, відвідування або споглядання якого стає метою їхньої подорожі.

Засоби розміщення, хоча й не всі, теж можуть бути рекреаційними ресурсами. Насамперед це стосується тих об'єктів, які слугують не тільки місцем для ночівлі, а й цікавлять відвідувачів із будь-яких інших причин, приваблюють до себе як рекреаційний заклад зі специфічними й унікальними послугами або з особливостями зовнішнього вигляду споруди та її внутрішньої специфікою. Заради того, щоб пожити в такому закладі, туристи готові подорожувати. Тому в якості рекреаційних ресурсів засоби розміщення слід розглядати з двох позицій: **1)** обслуговування, що відрізняється від «класичного», притаманного об'єктам для ночівлі; **2)** споруди цих засобів, номери, їх обладнання та ін. [6].

1. У деяких готельних підприємствах, крім традиційних послуг об'єктів для ночівлі (щоденне прибирання, зміна білизни, застилання ліжка та ін.), наявні специфічні й унікальні послуги, що сприяють зацікавленості людей у проживанні в таких об'єктах. Туристськими дестинаціями можуть бути готелі, де обслуговування відбувається в незвичний спосіб: наприклад, персонал одягнений у чудернацький або костюмований одяг; послуги надаються роботами та ін.

2. Туристів можуть приваблювати засоби розміщення через споруди, в яких вони розташовані, адже вони можуть бути:

- рекордних розмірів (занадто високі або низькі, займати дуже великі або малі площі);
- із цікавим зовнішнім виглядом;

– зі специфічними конструкційними особливостями;

– виготовлені з незвичних матеріалів.

Цікавими є ті засоби розміщення, що мають нетрадиційне розташування: на воді, під водою, під землею, на деревах. Туристів завжди приваблюють готелі, що розміщені в архітектурних пам'ятках, фортецях, замках. Часто під готелі пристосовують приміщення, що вже з будь-яких причин не використовуються за прямим призначенням, наприклад, в'язниця. Інколи це можуть бути навіть і не приміщення, а, скажімо, каналізаційні труби, вантажний кран, винні бочки.

В якості рекреаційних ресурсів можуть виступати й певні готельні номери, адже в них:

– проживали видатні особистості;
– відбувалися важливі історичні події;
– знаходиться специфічне, унікальне обладнання;

– неповторний дизайн, незвичайне оздоблення;

– розміщені рідкісні речі.

Як рекреаційні ресурси засоби розміщення можуть використовуватися в таких видах туризму: культурно-пізнавальний, етнічний, етнографічний, релігійний, розважальний.

Висновки з проведеного дослідження.

Засоби розміщення – це будь-які об'єкти, в яких людям епізодично або регулярно надається місце для ночівлі. Їх поділяють на колективні (готелі й аналогічні заклади, спеціалізовані заклади, інші засоби) та індивідуальні. Найбільшу групу серед всіх засобів розміщення становлять готелі.

Під інфраструктурою рекреації розуміємо сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати рекреаційну діяльність. Залежно від того, задіяна інфраструктура тільки в рекреаційній сфері чи ще в інших сферах життєдіяльності суспільства, поділяємо її на спеціалізовану, соціальну, універсальну. Група «засоби розміщення», входячи до складу соціальної інфраструктури, має специфічні об'єкти, що використовуються тільки в рекреаційній сфері: санаторно-курортні заклади, колективні засоби розміщення туристського спрямування, туристські пасажирські транспортні засоби, садиби сільського (зеленого) туризму.

Організація та здійснення туристичної діяльності неможливі без рекреаційних ресурсів, під якими розуміємо наявність або запас будь-яких складових (об'єкт, місце, явище, процес, захід, властивість тощо), при безпосередньому або опосередкованому споживанні (використанні) яких відбувається відтворення й розвиток життєвих сил людини. Інфраструктурні об'єкти, до яких належать і засоби розміщення, можуть виступати в якості рекреаційних ресурсів. Це відбувається тоді, коли об'єкт починає приваблювати туристів своїми певними характеристиками, властивостями, історією створення та ін., тому його відвідування або споглядання стає метою їхньої подорожі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байлик С.И. Гостиничное хозяйство : учеб. [для студ. высш. учеб. завед.] / С.И. Байлик. – [2-е изд. перераб. и доп.]. – К. : Дакор, 2009. – 368 с.
2. Кузнецова Н.М. Основы экономики готельного та ресторанного господарства : [навч. посіб.] / Н.М. Кузнецова. – К. : Ін-т туризму ФПУ, 1997. – 172 с.
3. Милашко О.Г. Статистика туризму : [навч. посіб.] / О.Г. Милашко. – Одеса : ОДЕУ, 2010. – 168 с.
4. Новикова В.І. Готельне господарство як складова туристської інфраструктури / В.І. Новикова // Географія та туризм : наук. зб. – 2009. – Вип. 2. – С. 133–138.
5. Новикова В.І. Засоби розміщення в туристській діяльності, їх класифікація та застосування / В.І. Новикова, К.В. Фролова // Актуальні проблеми розвитку підприємств в умовах нестабільної економіки : зб. тез Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (15 грудня 2015 р., м. Кіровоград). – Кіровоград : КОД, 2015. – С. 120–122.
6. Новикова В.І. Класифікація засобів розміщення та їх використання у туристській діяльності / В.І. Новикова, К.В. Фролова // Актуальні проблеми розвитку підприємств в умовах нестабільної економіки : зб. тез Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (15 грудня 2015 р., м. Кіровоград). – Кіровоград, 2015. – С. 20–24.
7. Новикова В.І. Рекреаційна інфраструктура: суть поняття, види, методи дослідження / В.І. Новикова // Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. праць. – У 4-х т. – К. : ВЛГ Обрії, 2008. – Т. IV. – С. 163–165.
8. Новикова В.І. Санаторно-курортна сфера: інфраструктурна складова, стан розвитку в Україні / В.І. Новикова // Географія та туризм : наук. зб. – 2011. – Вип. 16. – С. 93–101.
9. Новикова В.І. Територіальна організація рекреаційної діяльності у контексті збалансованого розвитку регіону (на прикладі Черкаської області) : дис. ... к. геогр. н.; 11.00.02 – економічна та соціальна географія / В.І. Новикова / Інститут географії НАНУ. – К., 2008. – 268 с.